

Biblio3WREVISTA BIBLIOGRÁFICA DE GEOGRAFÍA
Y CIENCIAS SOCIALES

Universidad de Barcelona.

ISSN: 1138-9796.

Depósito Legal: B. 21.742-98

Vol. XXIII, núm. 1.246

25 de agosto de 2018

UNA CERTA DISTÀNCIA

BRICALL, J.M. *Una certa distància. Assaig de memòries*. Barcelona: La Magrana; 2017; 670 p. [ISBN: 978-84-8264-830-9]

Carles Carreras Verdaguer
Universitat de Barcelona

Paraules clau: biografies, política, Universitat

Key words: biographies, politics, University

Aquest és el títol de les memòries de Josep Maria Bricall, publicades l'any passat. Bricall que va ser conseller de la Generalitat de Catalunya els anys 1979-80 i rector de la Universitat de Barcelona entre 1986 i 1994. Aquest llibre és una mena de segona remesa, molt més personal, de treball memorialístic que va publicar catorze anys abans. El títol és molt de Bricall; ell sempre deia que les coses s'han de fer d'una certa manera, sense que mai arribés a especificar quina manera podria ser aquesta. Però sense dir-ho, el que pretenia és que les coses es fessin de forma meditada, serena, raonada; ell mateix probablement diria a l'estil mozartian i no wagnerian. Aquí també la distància ha de ser una certa, sense dir quina. D'una banda cal destacar que ell té fama, i sembla que li agrada de fomentar-la, d'una certa indecisió o d'una certa dificultat o poca voluntat de prendre decisions, pel que tenen de tancament de camins que ja no seran recorreguts. Aquestes certes maneres o certes distàncies tenen una gran significació en el pensament de Bricall, i són molt interessants, perquè la seva certesa etimològica resulta en una incertesa conceptual o metodològica, en una mena d'antinòmia.

Però per un geògraf, la paraula clau, lògicament, és la distància. Conèixer el lloc que ocupa cada ú és el primer aprenentatge geogràfic; conèixer la distància que hi ha entre les persones i entre els objectes i els llocs constitueix una informació inseparable de les pròpies persones, dels objectes i dels llocs. Estar a prop o estar lluny té conseqüències diferencials i molt grans. Una certa distància, doncs, significa en aquest cas allunyar-se dels fets, de les persones i dels llocs per tal de poder-los conèixer, valorar i explicar i, alhora, estar prou a prop per mantenir les relacions afectives entre les persones i entre aquestes i els seus objectes i els seus llocs. Una certa distància recorda el poema sobre el matrimoni de l'obra *El profeta*, del 1923 de

Gibran Jalil Gibran (1883-1931). Una certa distància és, doncs, una declaració d'intencions de Josep Maria Bricall per situar-se en front de la seva vida una mica lluny i una mica a prop, cosa que explica la recerca constant de l'objectivitat que traspua el seu llibre, al mateix temps que hi glateix la passió per les coses que estima: el seu país, la seva dona (que sempre apareix sota el nom de la Maria) i la seva família, la seva ciutat, la universitat, l'Economia Política, la música. Com a mínim.

El país i la política, el president Tarradellas, sobretot, ja apareixien en la primera tongada memorialística de Bricall, amb un títol molt més reivindicatiu *Memòria d'un silenci*, publicada el 2003, que he de confessar que encara no he llegit. La distància buscada i la llunyania temporal permeten la mirada crítica del que hauria pogut ésser Catalunya i el seu govern, si l'experiència de la presidència Tarradellas, entre 1977 i 1980, no s'hagués estroncat. Experiència que ell coneixia des de dins, de ben a prop.

Alguns ens hem acostat al llibre sobretot per a recordar el mandat del millor rector de la universitat de Barcelona dels darrers 40 anys, al menys. Recordar fets en alguns dels quals, més o menys modestament vàrem participar, llavors. Per veure la valoració que el propi rector en fa i analitzar el fil dels seus records: recordar amb ell. I, els qui hem tingut responsabilitats de gestió posteriorment, també analitzar com vàrem ser capaços de tractar la seva herència. I aquests lectors no podem quedar de cap manera frustrats. La primera part de l'obra està dedicada llargament a aquest tema: 223 pàgines!

Però el llibre és molt més que tot això i ens permet acostar-nos de una manera nova, d'una certa manera podríem dir, a la figura de Josep Maria Bricall i Massip (nat el 1936). M'agradaria saber música per poder qualificar adequadament l'organització d'aquest llibre; però en sé molt menys que la poca que ell mateix diu que sap quan aborda el sorprenent darrer capítol dedicat a aquesta art. Però crec que es podria qualificar l'obra de simfonia, més que de concert, que si és en do, no és el menor, sinó el major, en qualsevol cas. Sembla una simfonia, amb les seves quatre parts clàssiques; la primera, la universitària, en un tempo *molto allegro*; la segona, la política, un *adagio* (de 138 pàgines); la tercera, la científica, és un *andante maestoso* (186 pàgines); i la quarta, la musical, *allegro assai* (66 pàgines). Probablement això és una tonteria, però pretén ser una forma, simpàtica amb l'obra, de presentar-ne l'estructura. Bricall seria el primer que trobaria dolenta i ridícula aquesta presentació. El llibre encara conté 7 annexos documentals, diversos i interessants, de 78 pàgines, i un índex onomàstic, que n'ocupa 15 pàgines més. Està ben editat, amb sumari inicial, apèndix i índex final, relligat amb tapes dures; conté, però, massa errades d'impremta.

El llibre, com s'ha dit, és molt més que el que hom pensa quan en sent parlar i l'adquireix i això es va descobrir en una lectura força saborosa, de continguts diversos i interessants, escrits amb un llenguatge directe, clar i gens encarcerat. En el llindar de la meva jubilació universitària, n'he recomanat la lectura a tots aquells que, d'una manera o altra, m'han acompanyat al llarg dels 53 anys que fins ara he dedicat a la Universitat de Barcelona. I en emprendre aquesta valoració bibliogràfica, primer que res vull recomanar-ne la lectura a qualsevol lector.

La presentació del seu rectorat ocupa una bona tercera part del llibre i és la primera, una mica com si hagués dedicat el llibre a nosaltres, els universitaris; com si vulgues deixar-nos un missatge de com hauria d'haver estat i com hauria de ser la universitat. Quan aborda la possibilitat de presentar-se a les eleccions, després del mític i exagerat període constituent d'Antoni Maria Badia Margarit (1920-2014), destaca que vacil·là perquè no tenia cap

experiència en la gestió universitària. Una dada que, tot i ser certa, no deixa de ser enganyosa, ja que la seva experiència de gestió política, que explica a continuació, suposa una preparació fonamental per a la tasca a emprendre. Més encara en el seu cas, que va introduir a la universitat un tipus de gestió més d'institució pública que de col·legi corporativista. Però l'exposició dels seus dubtes, que destaca en diverses ocasions al llarg de l'obra, no s'han d'interpretar de manera simplista, com alguns han fet, com si es vulgues presentar com un cagadubtes indecís, sinó que expressa la certa distància que és el leitmotiv del llibre; el dubte raonable que significa el pensament crític davant del que es planteja. Jo no coneixia llavors Bricall, però recordo que com a claustral el vaig votar, cansat del fonamentalisme providencialista que havia imperat fins llavors. I que consti que no sabia que en el seu equip hi hauria qui vint-i-dos anys més tard seria el rector del meu equip durant quatre anys.

Bricall arribava al capdavant d'una universitat catalana, científica, pública i autònoma, com reclamàvem des dels anys de l'enyorat Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB). La seva tasca començava per endegar el funcionament d'un estatut complicat, contradictori i carregat d'articles que ho volien preveure tot, que s'havia aprovat de forma multitudinària al Palau de Congressos de Montjuïc, el 1985. Les línies mestres de la seva actuació van centrar-se en la racionalització de l'administració i en la reorganització dels departaments en la nova estructura de les Divisions. En la primera línia, cal destacar bàsicament la professionalització de l'administració i el confiar la gestió a càrrecs de confiança externs i la introducció del sistema de comptabilitat analítica. En la segona, la reducció a una tercera part dels departaments, adaptant-los a la llei de reforma universitària espanyola (LRU), de 1983. En aquest sentit, cal destacar com el de Geografia, en sentit contrari, fou un dels pocs que aconseguí dividir-se en dos de nous, a partir de l'acció del grup de Geografia Humana que, gràcies a la intervenció directa del rector, va tenir un departament propi, que ha perdurat fins el 2017, uns trenta anys. En consonància amb els dos aspectes també, es va aconseguir una expansió dels espais universitaris de la UB, amb una excel·lent coordinació amb l'ajuntament de Barcelona, llavors dirigit per Pasqual Maragall, amic i veí, en alguns moments.

Si a nivell intern aquesta tasca ha deixat una empremta notable, malgrat l'impacte negatiu de la reforma estatutària del 2003, que suprimí les divisions, cal destacar sobre tot la tasca exterior. El rectorat Bricall va aconseguir no tan sols augmentar el prestigi de la UB, especialment davant un govern català poc favorable, sinó sobretot, va assolir un nivell d'internacionalització extraordinari, que no hem aconseguit de mantenir posteriorment i ho dic amb coneixement de causa, com a responsable de les relacions internacionals de la UB entre 2008 i 2011. Es varen crear xarxes com les de Coimbra o EuroMed, a més d'enfortir el programa ERASMUS, es va participar en la constitució de l'European Universities Association (EUA) i el mateix Rector va ser president de la Conferència Europea de Rectors (CRE) i un dels experts europeus en l'elaboració d'informes i polítiques universitàries.

I com que no es pretén de fer una hagiografia, poden indicar-se també alguns punts discutibles de la seva acció universitària. A part de coses puntuals i anecdòtiques, dels particularismes dels que cal fugir, podria assenyalar-se un cert allunyament polític dels estudiants, que són la raó de ser de la universitat; potser es podria atribuir a la tasca dels vicerectors responsables, però és sobretot aparent en la redacció del famós informe *Universidad 2000* i en les seqüeles posteriors que han derivat el focus cap aspectes parcials de la missió universitària, com l'eficiència, la transferència o la governança. No s'enfrontava decididament el gran debat de fons que obrí el 1930 José Ortega i Gasset (1883-1955) i que continuà, en un context ben diferent, el 1970 Manuel Sacristán (1925-1985). El problema probablement rau, en bona part,

en l'essència mateixa dels informes, que es mouen en un temps relativament curt, mentre que la crisi de la universitat pública requereix d'un temps llarg, que no està gaire de moda.

No es pot parlar, però, de llums i ombres en aquesta obra, sinó que, més enllà de les discrepàncies lícites, destaca un pensament i un criteri personals i una capacitat de tirar-los endavant. I el fet d'aquest caràcter personal explica que altres persones puguin tenir punts de coincidència i de diferència. El *recado*, no en el sentit d'encàrrec, sinó de lliçó moral, però, queda ben clar. Així avui ens podem preguntar com algú es planteja optar al rectorat de la universitat de Barcelona sense ni conèixer, ni valorar tot el que en aquells anys de 1986 a 1994 es va fer. Tots els que varen venir posteriorment, implícita o explícitament, s'hagueren de definir en front dels reptes que imposava el seu mandat, massa vegades sense ni conèixer-lo. Bricall és el Rector de la Universitat de Barcelona.

Però, com ja s'ha dit, també és molt més que un rector. La segona part aborda la seva breu, però intensa experiència política. Excusant-se en la seva obra anterior, el que aquí glateix no és la seva gestió, sinó la seva opinió, les seves idees i la seva evolució; i la dels seus amics i companys. Una evolució que fa arribar fins quasi avui mateix. Sembla que les seves reflexions, com les onades a la platja, van i venen per sobre dels inicis del que s'ha convingut a denominar el procés. Es destaca un moment d'inflexió, la insòlita declaració de Jordi Pujol (nat el 1930), del 25 de juliol de 2014 explicant la seva evasió d'impostos d'una pretesa herència paterna. Tot i el coneixement personal entre ells i l'haver col·laborat més o menys estretament en diverses ocasions, Bricall sembla definir-se clarament en la seva volguda indefinició en front de Pujol i, sobretot, del pujolisme i del malaguanyat fer país. Apunta, amb moderació i amb sentit comú, dins d'una adscripció genèrica d'esquerres, que una altra Catalunya, no tan sols és possible, sinó que existeix abans i al marge de manipulacions i de fanatismes de tota mena, i que pot tornar a caminar cap endavant. I de vegades insinua com cal fer-ho.

No ens trobem de cap manera amb un discurs nostàlgic de que els temps de la primera autonomia borbònica foren millors. Sinó que trobem anàlisis serioses de la realitat i dels fets, dubtes raonables i necessaris, incomoditats davant de la mesquinesa i de la mediocritat, una certa impaciència, en tot cas. Trobem idees i idees clares. I una idea clara és la de la importància dels agents personals, de l'acció de les persones i dels individus, tant a Catalunya, com a nivell europeu. Els seus amics i coneguts són bastant protagonistes, cosa que perfuma la seva obra d'un cert elitisme intel·lectual.

Encara, però, hi ha una tercera part molt important, que potser podríem haver esperat integrada en la primera. La de l'economista, més professor universitari que consultor, i gens aprenent de bruixot, com està de moda avui en les tertúlies mediàtiques. Apareix l'investigador i l'estudiós de l'Economia Política, una disciplina que ell destaca en els seus fonaments, d'Adam Smith (1723-1790) a Marx (1818-1883), i amb les aportacions imprescindibles de Keynes (1883-1946) i de Schumpeter (1883-1950). Fonaments i principis que aplica a estudis i investigacions, però també a altres facetes de la seva vida, fins i tot, a l'anàlisi de la música. És com la gran explicació al seu paper públic, la professió, mentre que el darrer capítol sobre la música estaria dedicat a la seva gran afició. És un capítol totalment lògic en un professor universitari, però que rarament trobarem en altres biografies de personatges similars. M'ha fet recordar que, essent jo vicerector, en les discussions sobre avaluacions de professorat havia demanat infructuosament que tinguéssim sempre present que nosaltres érem professors també i que molts potser no complíem les condicions que exigíem

als altres. Estava convençut que les autoritats acadèmiques havíem obligatòriament de fer públics els nostres curricula i mèrits, com els polítics han de fer amb els seus béns.

El capítol s'inicia recordant la seva vida d'estudiant, especialment interessant perquè la facultat de Dret encara era a l'edifici històric, la veritable Universitat de Barcelona, quan era l'única de tot Catalunya i Balears, i perquè la d'Economia es crea amb ell al primer curs. Ignoro si Bricall té pocs o molts sexennis, ell que és d'una època una mica anterior, ni importa gaire, perquè compleix amb escriure tots els mèrits que un professor universitari ha de tenir. D'una banda en coneixements, que no es ceneixen tan sols a l'Economia i al Dret que va estudiar, sinó que entra al camp de les Humanitats, del Llatí a la Història. D'altra banda en recerca, presentant amb raonament i detall els seus treballs més importants, publicats o no. I finalment en docència, destacant l'interès i aportacions dels seus alumnes i presentant programes i manuals.

Publicacions, a més, importants, com les que es deriven de la seva tesi de doctorat sobre la política econòmica de la Generalitat republicana del 1936 al 1939. Un primer llibre dedicat a la producció industrial, publicat a Edicions 62, el nº 15 de la famosa col·lecció d'estudis i documents, del 1970. La col·lecció que s'inicià amb la importantíssima tesi de Pierre Vilar (1906-2003) sobre *La Catalunya dins de l'Espanya Moderna*, avui exhaurida i vergonyosament mai més reeditada. El segon llibre era dedicat al sistema financer i es publicà amb el nº 16 de la mateixa col·lecció. Llibres tots dos que jo coneixia i que formen part de la meua biblioteca personal, no, en canvi els altres que comenta i explica. També explica amb un cert pudor, cosa que no havia fet mai, el calvari de les seves oposicions, que denomina sarcàsticament "embolics burocràtics"; calvari que jo encara vaig haver de passar per dues vegades, a la seu madrilenya del CSIC, amb èxit desigual. El sistema avui ha canviat, però no podem afirmar que hagi millorat, especialment des de que s'ha emprès la destrucció de la universitat pública amb les polítiques mal anomenades d'austeritat de la gestió de la darrera gran crisi del capitalisme a partir del 2007, que esperem que sigui la última; política que pel que fa a Catalunya varen encarnar a la perfecció els dos Mas, Artur i Andreu.

També explica, de forma prolixa la seva relació amb el Centre d'Estudis i Planificació (CEP). La proximitat es deu, en gran part, a la necessitat que sent d'explicar la calúmia de Pujol sobre una pretesa malversació de fons del CEP, contra la qual presentà una querrela i la guanyà; *pleitos tengas y los ganas!* Explica també alguns dels interessants treballs que realitzaren, tant sobre l'economia d'Andorra, en els moments de la seva integració internacional, com sobre la industrialització catalana. El que destaca, però, d'aquesta part tercera, des del meu punt de vista personal, és el seu interès per la disciplina social de l'Economia Política, una disciplina massa arraconada a les facultats actuals d'Economia, més centrades en l'empresa. Interès que comparteixo des de la nostra preocupació per a la reconstrucció dels Estudis Urbans amb una perspectiva de les Ciències Socials i que ens porta a pensar en fer una Economia Política de la Ciutat. A més, destaca també la seva preocupació per la planificació econòmica, tan quan no es podia fer gaire a la universitat espanyola perquè suposava introduir elements de l'economia socialista, com avui dia, quan sembla que ja no està de moda planificar, en nom del fanatisme neoliberal. I com a geògrafs, la planificació i el planejament ens ha interessat i ens interessa especialment.

La darrera part del llibre, dedicada a la seva gran afecció, la música, podria sorprendre en alguna altra persona, però no en Bricall. Perquè la música apareix al llarg de tota l'obra i la seva figura alta i serena es troba freqüentment en molts concerts de la ciutat. Apareix, com s'ha vist, quan declara que li agradaria que les reunions universitàries es fessin a un ritme més

mozartià i menys wagnerià, malgrat que ell és un gran wagnerià de temps. Com ho prova la seva assiduitat als festivals de Bayreuth, que aconsegueix de seguir quan ni el rector de la universitat local ho aconseguia. La seva participació en facetes diferents del Liceu i en la promoció de l'Auditori, estan en consonància amb el seu paper en la confecció de la proposta del Consell de les Arts, que figura en el primer dels annexes, i amb la seva relació amb l'ajuntament de Barcelona i amb l'alcalde Maragall. El darrer subapartat, però, que denomina ben enigmàticament *Apunts i citacions sobre emocions i enigmes* resulta un epíleg que considero genial, tot i que els meus coneixements musicals no m'atorguen cap competència en aquest sentit. L'apartat comença comentant la possible definició de la música clàssica o occidental per acabar arribant a les simfonies d'Anton Bruckner (1824-1886) i de Dmitri Xostakóvitx (1906-1975) i en un quartet d'Olivier Messiaen (1908-1992) on planteja el tractament musical de la fi del temps, que és com una introducció a l'epíleg definitiu, que denomina *Una altra lògica*, on comenta la figura de Jesús de Natzaret i el tractament de les seves temptacions que feu Fíodor Dostoievski (1821-1891) a la seva novel·la *Els germans Karamàzov*, de 1879-80. És tot un epíleg que gairebé es podria dir que és un final, una mica estremidor.

No hi ha un gènere que pugui donar compte canònic de les obres de memòries, que oscil·len entre la novel·la i la biografia. Per raons professionals, hem treballat especialment les de Josep Maria de Sagarra (1884-1961) o de Narcís Oller (1846-1930), les de Gaziell (1887-1964) o les de Màrius Verdaguer (1885-1963), totes diferents per bé que relacionades en torn de la ciutat de Barcelona. Les de Bricall no desdiuen gens d'aquestes, tot i que tracta de Catalunya i, en especial de la Universitat de Barcelona. Però la ciutat també hi surt, en alguns carrers, en alguns locals; fins i tot establiments comercials com el cafè Términus o el restaurant La Punyalada, ambdós al passeig de Gràcia o la joieria Sunyer, a la Gran Via, tots desapareguts ja. Com parla dels domicilis familiars. I apareix també un Bricall familiar, sobretot amb els comentaris sobre la Maria, sempre present i absent alhora, sobre la seva mare i sobre el seu germà Enric.

No es pot acabar sinó com s'ha començat. Un gran llibre d'un gran personatge, que fa recordar i que fa meditar, que fa prendre distàncies i valorar el passat i el present, que són imprescindibles per al futur. Un llibre que val molt la pena de llegir.

© Copyright: Carles Carreras Verdaguer, 2018

© Copyright: *Biblio3W Revista Bibliogràfica de Geografia y Ciencias Sociales*, 2018

Ficha bibliográfica:

CARRERAS VERDAGUER, Carles. Una certa distància. *Biblio3W. Revista Bibliogràfica de Geografia y Ciencias Sociales*. [En línia]. Barcelona: Universidad de Barcelona, 25 de agosto de 2018, vol. XXIII, n° 1.246. <<http://www.ub.es/geocrit/b3w-1246.pdf>>. [ISSN 1138-9796].